

פרק ראשון

שיעור הפאה

משנה א

אלו דברים שאין להם שיעור מן התורה, ואדם יוצא ידי חובתו בכל שהוא, וכל המרבה בהם הרי הוא משובח: הפרשת הפאה¹ בסוף שדהו, והקבורים² - שיעור פירות הביכורים להביאם למקדש, והראיון³ - להראות במקדש בשלושת הרגלים, ולהביא קרבן "עולת ראיה", וקרבן שלמים הנקראים "שלמי חגיגה"³, וגמילות חסדים⁴, ותלמוד תורה שנאמר ביהושע (א, ח): "והגית בו יומם ולילה".

כל זכורך, וזאת הראיה אין לה שיעור דכל אימת דבעי עייל ומתחזי ונפיק. פירוש אחר עולת ראיה ושלמי חגיגה שחייב להביא כדכתיב (שם) ולא יראו פני ריקם, אין לה שיעור מדאורייתא דכתיב (דברים טז) איש כמתנת ידו, אלא שחכמים נתנו בה שיעור, העולה מעה כסף וחגיגה שתי כסף: וגמילות חסדים. דבגופו כגון ביקור חולים ולקבור מתים וכיוצא בהן, אבל גמילות חסדים דבממונו, כגון פדיון שבויים ולהלביש ערומים ולהאכיל את הרעבים וכיוצא בהן יש להן שיעור,

ביאורים והרחבות

1. מצוות עשה מהתורה להשאיר פאה בשדה, שנאמר (ויקרא יט, ט): "ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדה לקצור ולקט קצירך לא תלקט", מכאן שיניח פאה בסוף שדהו.
2. מצוות עשה מהתורה להפריש מביכורי פירות שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל שגדלו באדמתו (ביכורים - פירות המקדימים להבשיל). מצווה זו מתוארת בתורה (דברים כו, א - יא) שנאמר: "והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה וירשתה וישבת בה. ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר ה' אלהיך נתן לך ושמרת בטנא והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשכן שמו שם".

3. בגמרא חגיגה גרסינן (ז, א) אמר רבי יוחנן: כסבורין אנו לומר (שכוונת המשנה היא) "הראיון" אין לו שיעור למעלה (יכול אדם להביא כמה עולות שרוצה), אבל יש לו שיעור למטה (- מדין תורה אין יוצאים ידי חובה בעולה שאין בשוויה מעה כסף), עד שבא רבי אושעיא ברבי ולימד, הראיון אין לו שיעור לא למעלה ולא למטה, אבל חכמים אומרים (עולת) הראייה מעה כסף, והחגיגה שתי (מעות) כסף.

מאי הראיון? רבי יוחנן אמר: ראיית פנים בעזרה. וריש לקיש אמר: ראיית פנים בקרבן. בעיקר הרגל (ביום הראשון של החג) כולי עלמא לא פליגי דראיית פנים בקרבן, כי פליגי בשאר ימות הרגל. כל היכא דאתא ואייתי (בכל מקרה שאדם בא בימי הרגל והביא עמו קרבן על מנת להקריבו כעולת ראיה), כולי עלמא לא פליגי דמקבלינן מיניה (מקבלים ממנו את הקרבן ומקריבים אותו), כי פליגי דאתא ולא אייתי, דרבי יוחנן סבר ראיית פנים בעזרה, דכל אימת דאתי לא צריך לאתויי. ריש לקיש אמר: ראיית פנים בקרבן, דכל אימת דאתי צריך לאתויי.

4. פסק הרמב"ם בהל' אבל (יד, א): מצוות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבלים, ולהוציא המת, ולהכניס הכלה, וללוות האורחים, ולהתעסק בכל צרכי הקבורה: לשאת על

ואפילו קרא קריאת שמע שחרית וערבית, יצא ידי חובתו.

אלו דברים שאדם אוכל פרותיהן בעולם הזה - אדם נהנה מפרי מעשיו בעולם הזה, (הקנה) - שכר המצווה קיימת לו לעולם הבא: כבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והקאת שלום בין אדם לחברו. ותלמוד תורה שקול כנגד כלם שכן בלימוד תורה ידע ויעשה את כולם⁵:

משנה ב

אין פוחתין לפאה משישים - לא פחות מאחד משישים בשדה. ואף על פי שאמרו לעיל אין לפאה שיעור מן התורה, מכל מקום הכל לפי גדל השדה - אם שדהו גדולה והעניים מועטים, נותן אחד משישים, ולפי רב העניים - אם העניים מרובים ושדהו קטנה, יש להוסיף ולתת לפי העניים, ולפי רב העונה - הברכה של היבול, שאם נתברכה ששים לפי רוב העניים: ולפי העונה. אית דגרסי עונה בוי"ו, כלומר לפי רוב ענותו ירבה לעניים, לשון וענותך תרבני (תהלים יח). ורמב"ם פירש לשון עניה כלומר מה שתענה הארץ. ואית דגרסי ענבה בבי"ת, ופירשו גודל הגרגרים וקטנו, שאם היו השבלים של שדה במקום אחד מלאות וטובות

ר' עובדיה מברטנורא שיתן בכל פעם שתבא מצוה כזו לידו חמישית מן הריח שבנכסיו, ותו לא מחייב, דהכי אמרינן המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. הלכך מבעי ליה לאינש לאפרושי חמישית הריח בכל עת כדי שיהא מצוי כל זמן שיבא גמילות חסד לידו שיקיימנו, ובהכי נפיק ידי חובתו: ותלמוד תורה. אין לה שיעור דכתיב (יהושע א) והגית בו יומם ולילה: ות"ת כנגד כולם. שקול כנגד כולם: ב אין פוחתין לפאה משישים. מדרבנן: אע"פ שאמרו אין לפאה שיעור. מדאורייתא כדאמרו: הכל לפי גדל השדה. אם שדהו גדולה ועניים מועטים נותן ומוסיף על ששים לפי גדל שדהו, ואם שדהו קטנה ועניים מרובים מוסיף על ששים לפי רוב ענותו ירבה לעניים, לשון וענותך תרבני (תהלים יח). ורמב"ם פירש לשון עניה כלומר מה שתענה הארץ. ואית דגרסי ענבה בבי"ת, ופירשו גודל הגרגרים וקטנו, שאם היו השבלים של שדה במקום אחד מלאות וטובות

ביאורים והרחבות

הכתף, וליך לפניו, ולספוד, ולחפור ולקבור. וכן לשמח הכלה והחתן, ולסעדם בכל צרכיהם, ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור. אף על פי שכל מצות אלו מדבריהם, הרי בכלל "ואהבת לרעך כמוך", כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותן לאחרך בתורה ובמצות. ע"כ. וכן שנינו באבות (א, ב): על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. ומה שאמרו אין להם שיעור בגמילות חסדים זה בגופו, אבל גמילות חסדים שבמונו, כגון פדיון שבויים, ולהלביש ערומים, ולהאכיל את הרעבים וכיוצא בהן, יש להן שיעור, ובכל פעם שתבוא מצווה כזו לידו, יתן חמישית מן הריח שבנכסיו ולא יותר, שכן אמרו: המבזבז אל יבזבז יותר מחומש.

5. בגמרא קידושין (מ, א) מובא: **ככיבוד אב ואם** כתיב (דברים ה, טז): "כִּבֹּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן יֵאָרִיכוֹן יְמֵיךָ וְלִמְעַן יֵיטִב לָךְ (על האדם אשר ה' אלהיך צוה לך). ופירש רש"י: "יאריוכוך ימריך" - לעולם הבא, "ייטב לך" - בחיך), **בגמילות חסדים** כתיב (משלי כא, כא): "רַדְּךָ צְדָקָה וְחֶסֶד יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכַבֹּד". (רש"י: ימצא חיים - לעולם הבא, צדקה וכבוד בעולם הזה), **ובהקאת שלום** (הכוונה לטרוח להביא שלום בין אדם לחברו) כתיב (תהילים לד, טו): "בְּקֶשֶׁת שְׁלוֹם וְכַדְּפָהוּ" (ולמדין גזירה שווה "רדיפה" מגמילות חסדים), **בתלמוד תורה** כתיב: "כי הוא חייך ואורך ימריך" (רש"י - חייך - בעולם הזה, ואורך ימריך לעולם הבא). ותלמוד תורה כנגד כולם - איתא

ר' עובדיה מברטנורא
ז כל מצות הבן על האב. כל מצות הבן המוטלות על האב לעשות לבנו. והן ששה דברים, למולו, לפדותו אם הוא בכור, ללמדו תורה, ללמדו אומנות, להשיאו אשה, להשיטו בנהר: אנשים חייבים. האב חייב במצות הללו לבנו, והאם פטורה: וכל מצות האב. המוטלות על הבן לעשות לאביו, שהם מורא וכבוד. מורא, לא ישב במקומו, ולא יסתור את דבריו, ולא יכריע את דבריו. כבוד, מאכיל ומשקה. מלביש ומכסה. מכניס ומוציא: אחד אנשים ואחד נשים חייבים. הבנים והבנות חייבים: וכל מצות עשה שהזמן גרמ. שהזמן גרם למצוה שתבא, כגון שופר, סוכה, לולב, וציצית: שלא הזמן גרמה. כגון מזוזה, מעקה, אבדה, ושלוח הקן. והני תרי כללי לאו דוקא, כדקיי"ל אין

באילו מצוות נשים חייבות ובאלו הן פטורות

משנה ז

כָּל מִצְוֹת הַבֵּן הַמוֹטְלוֹת עַל הָאָב היינו מצוות שהאב מחוייב לעשות לבנו, כגון למולו, ללמדו תורה, ללמדו אומנות ולהשיאו אשה³¹ - **אֲנָשִׁים חַיְבִין** במצוות אלו **וְנָשִׁים פְּטוּרוֹת**.
וְכָל מִצְוֹת הָאָב הַמוֹטְלוֹת עַל הַבֵּן היינו מצוות שהבן מחוייב לעשות לאביו, כגון לכבדו, ולירא ממנו - **אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים חַיְבִין**.
וְכָל מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָה - שהזמן גורם למצווה שתבוא, כגון תפילין, שופר, סוכה, לולב וכדו' - **אֲנָשִׁים חַיְבִין** בה, **וְנָשִׁים פְּטוּרוֹת** ממנה³².

וְכָל מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁלֹּא הַזְּמַן גְּרָמָה כגון מזוזה, מעקה, אבידה וכדו', שאינן תלויות בזמן - **אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים חַיְבִין** בה.
וְכָל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, בֵּין שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָה כגון חמץ בפסח ומלאכת שבת, **בֵּין שֶׁלֹּא הַזְּמַן גְּרָמָה** כאיסורי אכילה - **אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים**

למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בהם חוץ, שהרי מצה בליל הפסח, ושמחה במועדים, והקהל בחג הסוכות, כולן מ"ע שהזמן גרמה הן ונשים חייבות. ותלמוד תורה, ופריה ורביה, ופדיון הבן, מ"ע שלא הזמן גרמה הן ונשים פטורות. אבל כללא בתרא דכל מצות לא תעשה אחד אנשים ואחד נשים חייבים, חוץ מכל תקיף ובל תשחית ובל תטמא למתים, כללא דוקא הוא, וילפינן ליה מדכתיב (במדבר ה') איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם, השוה הכתוב אשה

ביאורים והרחבות

31. גרסינן בגמרא (כט, א): האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות. ויש אומרים אף להשיטו במים. רבי יהודה אומר: כל שאינו מלמד את בנו אומנות - מלמדו ליסטות. ושואלין: ליסטות סלקא דעתך (והלא ישב ולא לימדו כלום. רש"י)? אלא כאילו מלמדו ליסטות (שכיוון שאין לו אומנות ויחסר לחמו, ילך בפרשת דרכים וילסטם את הבריות. רש"י).

32. בגמרא (לד, א) למדין **שנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא מתפילין**, שכשם שנשים פטורות ממצוות הנחת תפילין (שמצוותה רק ביום), אף כל מצוות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. ומניין שנשים פטורות ממצוות תפילין? ממה שהוקשה מצוות התפילין לתלמוד תורה, מה תלמוד תורה נשים פטורות, דכתיב (דברים ו, ז): "וְשִׁנְתָם לְבָנֶיךָ", אף תפילין כן. בגמרא (לד, א) למדין, שהכלל ש"כל מצות עשה שהזמן גרמא - נשים פטורות" אינו כלל מוחלט, כי יש מצוות עשה שהזמן גרמא שנשים חייבות בהן: מצוה, שמחה ברגל והקהל.

חִיבִין בה³³, **חוּץ מִבֵּל תְּשַׁחִית** שנאמר (ויקרא יט, כז): "ולא תשחית את פאת זקנך", ודורשים: "זקנך" - ולא זקן אשתך, ו**בֵּל תְּקִיף** שנאמר (שם): "ולא תקיפו פאת ראשכם", ואשה פטורה, שהואיל ואינה בהשחתת הזקן אינה בהקפת פאת הראש, ו**בֵּל תִּטְמֵא לְמַתִּים** שנאמר (שם כא, א): "אמור אל הכהנים בני אהרן... לנפש לא יטמא בעמיו", ודורשים: "בני אהרן" ולא בנות אהרן:

מצוות נוספות הנוהגות באנשים ולא בנשים

משנה ח

הַסְּמִיכוֹת - סמיכת ידים על ראש הקרבן לפני שחיטתו, ו**הַתְּנוּפוֹת** - הנפת הקרבן, כגון הנפת החלב והחזה של שלמים, ו**הַהֲגָשׁוֹת** - קרבן מנחה לאחר שניתנה בכלי שרת, נותן עליה שמן ולבונה ומגישה בקרן מערבית דרומית של המזבח, ו**הַקְּמִיצוֹת** של המנחות, ו**הַהֲקָטְרוֹת** - הקטרת האמורים או הקטרת הקומץ על המזבח, ו**הַמְּלִיקוֹת**

ר' עובדיה מברטנורא לאיש לכל עונשין שבתורה: חוץ מבל תקיף ובל תשחית. דכתיב (ויקרא י"ט) לא תקיפו פאת ראשכם, ולא תשחית את פאת זקנך. כל שישנו בהשחתה ישנו בהקפה, וכל שאינו בהשחתה אינו בהקפה. והני נשי הואיל וליתנהו בהשחתה ליתנהו בהקפה. ומנלן דליתנהו בהשחתה, דכתיב פאת זקנך, ולא כתיב פאת זקנכם, מאי זקנך, זקנך ולא זקן אשתך: ובל תטמא לַמַּתִּים. דכתיב (שם כ"א) אמור אל הכהנים בני אהרן, בני אהרן ולא בנות אהרן: ח הסמיכות והתנופות. אינה סומכת, ואינה מניפה ואינה מגשת מנחה בקרן מערבית דרומית כמשפטה אם היא כהנת, ואינה קומצת, ולא מקטרת, ואינה מולקת עוף, ואינה מקבלת דם במזרק,

ביאורים והרחבות

כדגרסינן: תנו רבנן: איזוהי מצות עשה שהזמן גרמא? סוכה ולולב שופר וציצית ותפילין. ואיזוהי מצות עשה שלא הזמן גרמא? מזוזה מעקה אבידה ושילוח הקן. ומקשים: וכי כלל הוא, הרי מצה בפסח, שמחה בשלשת הרגלים, ומצוות הקהל דמצות עשה שהזמן גרמא, ונשים חייבות? ועוד, הרי מצוות תלמוד תורה, ומצוות פריה ורביה, ומצוות פדיון הבן שאינם מצוות עשה שהזמן גרמא, ובכל זאת הנשים פטורות? ותירצו: אמר רבי יוחנן: אין למדין מן הכללות, ואפילו במקום שנאמר בו "חוץ" (אלא אפשר שיש עוד דברים שגם הם יוצאים מן הכלל), דתנן (עירובין ג, א): בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומלח. והרי יש עוד דברים שאין מערבין בהן כגון כמהין ופטרויות, אלא מכאן שאין למדין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בו "חוץ".

33. בגמרא (לה, א) למדין את המקור לכך **שנשים חייבות במצוות לא תעשה**. אמר רב יהודה אמר רב, וכן תנא דבי רבי ישמעאל: אמר קרא (במדבר ה, ו): "אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חֻטְאֵי הָאָדָם" - השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה (שחייבת בעונש כאיש. וממילא לומדים מכאן שמוזהרת היא על מצוות לא תעשה שיש בהן עונש). דבי רבי אליעזר תנא, אמר קרא (בשמות כא, א) בתחילת פרשת משפטים העוסקת בדיני ממונות: "אשר תשים לפניהם" - השוה הכתוב אשה לאיש לכל דינים (דיני ממונות) שבתורה. דבי חזקיה תנא, אמר קרא (שמות כא, ט): "וְהָמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה" - השוה הכתוב אשה לאיש לכל מיתות שבתורה.

ר' עובדיה מברטנורא

ב דרך ארץ. מלאכה או סחורה: שגייעת שניהם משכחת עון. שהתורה מתשת כחו של אדם, והמלאכה מפרכת ומשברת את הגוף, ומתוך כך יצר הרע בטל ממנו: וכל תורה שאין עמה מלאכה. ואם תאמר יהא עמל בתורה תמיד ויגיעתה תהא משכחת עון, ומה צורך למלאכה, לכך הוזקק לומר וכל תורה שאין

משנה ב
רַבֵּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנְּשִׂיא* אָמַר: יָפָה תְּלִמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ - תּוֹרָה וְעִבּוּדָה⁴², שְׂגִיעַת שְׁנֵיהֶם מְשַׁכַּחַת עוֹן - מְסִיחָה דַעְתּוֹ מִן הַחַטָּא. וְכָל תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּה מְלָאכָה, סוֹפָה בְּמִלָּה וְגוֹרָרַת עוֹן - אִי אִפְשָׁר לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה בְּלִי מְלָאכָה שְׂיֻכַּל לְהַתְּפַרְנֵס מִמֶּנָּה, שֶׁאִם אֵין קָמַח אֵין תּוֹרָה⁴³. וְכָל הָעֵמְלִים עִם הַצְּבוּר, יִהְיוּ עֵמְלִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שְׁמַיִם וְלֹא כְּדִי לְהַתְּפַאֵר:
 עמה מלאכה סופה בטלה, לפי שאי אפשר לו בלא מזונות, ומלסטם את הבריות ומשכח תלמודו: יהיו עוסקין עמהם לשם שמים. ולא כדי ליטול עטרה לומר כך וכך עשיתי בשביל הציבור:

ביאורים והרחבות

תלוין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים, זכו נכתבין לחיים, לא זכו נכתבין למיתה. אמר רבי אבין: מאי קרא? (תהלים סט, כט) "יִמְחוּ מִסֵּפֶר חַיִּים וְעַם צְדִיקִים אֶל יִכְתְּבוּ", ימחו מספר - זה ספרן של רשעים גמורין, 'חיים' - זה ספרן של צדיקים, 'ועם צדיקים אל יכתבו' - זה ספרן של בינוניים. רב נחמן בר יצחק אמר מהכא: (שמות לב, לב) "וּאִם אֵין מַחְנֵי נָא מִסֵּפֶר אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ" מחני נא' - זה ספרן של רשעים, 'מספרך' - זה ספרן של צדיקים, 'אשר כתבת' - זה ספרן של בינוניים. נמצא איפוא, שאם אדם ישים את ליבו שכל מעשיו נכתבין בספר, יירא מיום דין הנורא וישוב אל הקב"ה כי ירבה לסלוח.

42. שיטת רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא היא אליבא דרבי ישמעאל, כדגרסינן בגמרא ברכות (לה, ב): תנו רבנן: (דברים יא, יד) "וּאִסַּפְתָּ דַּגְנָךְ" - מה תלמוד לומר? לפי שנאמר (יהושע א, ה): "לֹא יִמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ", יכול דברים ככתבן? תלמוד לומר: "וּאִסַּפְתָּ דַּגְנָךְ" - הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל. רבי שמעון בן יוחאי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורח בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר (ישעיה סא, ה): "וְעַמְדוּ זְרִים וְרַעוּ צֹאנֵכֶם" וגו', ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי עצמן, שנאמר: "וּאִסַּפְתָּ דַּגְנָךְ" ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנאמר (דברים כח, מח): "וְעַבַדְתָּ אֶת אוֹיְבֶיךָ" וגו'. **אמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידן.**

43. כתב הרמב"ם בהל' תלמוד תורה (ג, י - יא): כל המשים על ליבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה, ויתפרנס מן הצדקה - הרי זה חילל את השם וביזה את התורה וכיבה מאור הדת, וגרם רעה לעצמו ונטל חייו מן העולם הבא, לפי שאסור ליהנות מדברי תורה, בעולם הזה.

רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא

בגמרא (כתובות קג, ב) מסופר: לפני מותו אמר רבי: לחכמי ישראל אני צריך. נכנסו אצלו חכמי ישראל. אמר להם: שמעון בני - חכם, גמליאל בני - נשיא. אמר להם: לבני קטן אני צריך. נכנס רבי שמעון אצלו. מסר לו סדרי חכמה. אמר להם: לבני גדול אני צריך. נכנס רבן גמליאל אצלו. מסר לו סדרי נשיאות, אמר לו: בני, נהג נשיאותך ברמים, זרוק מרה בתלמידים.

ר' עובדיה מברטנורא
 שזכות אבותם מסייעתן.
 שזכות אבותן של ציבור
 וצדקתן העומדת לעד היא
 המסייעת אל העוסקין עמהן
 להוציא לאור צדקן, ולא מצד
 טוב השתדלותן של העוסקים:
 ואתם מעלה אני עליכם שכר.
 אע"פ שאין הדבר בא לידי גמר

ולטול שררה, שזכות אבותם של הציבור
 מסייעתן וצדקתם עומדת לעד והם אשר מביאים
 להצלחת הציבור, ולא השתדלותם של העוסקים
 בלבד⁴⁴. ואתם - אם עמלים אתם עם הציבור לשם
 שמים, מעלה אני עליכם שכר הרבה כאילו
 עשיתם בכחכם ובעמלכם:
 טוב מצד מעשיכם אלא בשביל זכות אבותם של ציבור, מעלה אני עליכם שכר כאילו אתם עשיתם
 הישועה הזאת בישראל, הואיל ואתם עוסקים לשם שמים. פירוש אחר, כל העוסקים עם הציבור
 להכריח ולכוף את הציבור לדבר מצוה לצדקה או לפדיון שבויים, יהיו עוסקים עמהם לשם שמים,
 שזכות אבות של צבור מסייעת לתת מה שפסקו עליהם ואפילו ממון הרבה, והצדקה שיעשו
 תעמוד להם לעד. ואתם המתעסקים לכוף את הציבור למצוה זו, מעלה אני עליכם שכר כאילו

ביאורים והרחבות

אמרו חכמים: כל הנהנה מדברי תורה, נטל חייו מן העולם. ועוד ציוו ואמרו: אל תעשם עטרה
 להתגדל בהן, ולא קורדום לחפור בהן. ועוד ציוו ואמרו: אהוב את המלאכה, ושנא את הרבנות,
 וכל תורה שאין עימה מלאכה, סופה בטילה. וסוף אדם זה, שיהא מלסטם את הבריות. **מעלה**
גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו, ומידת חסידים הראשונים היא, ובזה זוכה לכל
כבוד וטובה שבעולם הזה, ולעולם הבא, שנאמר (תהלים קכח, ב): "יגיע כפיך כי תאכל, אשריך
וטוב לך", 'אשריך' - בעולם הזה, 'וטוב לך' - לעולם הבא, שכולו טוב.

44. בעניין זכות אבות גרסינן בשבת (ל, א): דאמר רבי יוחנן: מאי דכתיב (תהלים פח, ו): "במתים
 חפשיי?" כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצוות, ודקאמר שלמה (קהלת ז, ב):
 "וְשִׁפְחָ אֲנִי אֶת הַמֵּתִים שֶׁכָּבַר מִתּוֹ", שכשחטאו ישראל במדבר עמד משה לפני הקדוש ברוך
 הוא ואמר כמה תפלות ותחנונים לפניו ולא נענה, וכשאמר (שמות לב, ג): "זכור לאברהם ליצחק
 ולישראל עבדיך", מיד נענה, ולא יפה אמר שלמה: "ושבח אני את המתים שכבר מתו...?!"
 דבר אחר: ושבח אני וגו' כדבר יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב (תהלים
 פו, ז): "עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו?" אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבנו
 של עולם! מחול לי על אותו עון, אמר לו: מחול לך. אמר לו: עשה עמי אות בחיי, אמר לו:
 בחייך איני מודיע, בחיי שלמה בנך אני מודיע. כשבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס
 ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה, אמר שלמה עשרים וארבעה רגנות ולא נענה,
 פתח ואמר (שם כד, ז): "שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד", והטו
 בתריה למיבלעיה, אמרו: "מי הוא זה מלך הכבוד?" אמר להו: "ה' עזוז וגבור", חזר ואמר (שם
 פסוק ט): "שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד, מי הוא זה מלך הכבוד
 ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה", ולא נענה, כיון שאמר (דברי הימים ב, ו, מב): "ה' אלהים אל
 תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך" מיד נענה.

עוד למדין בענין זכות אבות במסכת ברכות, שלאחר שהעבירו חכמי ישראל את רבן גמליאל
 מנשיאותו, התלבטו את מי יעמידו נשיא במקומו, כדגרסינן (כז, ב): "נוקמיה לרבי יהושע, בעל
 מעשה הוא! נוקמיה לרבי עקיבא, דילמא עניש ליה דלית ליה זכות אבות! אלא נוקמיה לרבי
 אלעזר בן עזריה דהוא חכם, והוא עשיר, והוא עשירי לעזרא. הוא חכם דאי מקשי ליה מפרק
 ליה, והוא עשיר דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזל ופלח, והוא עשירי לעזרא דאית
 ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה.

ר' עובדיה מברטנורא

עשיתם זאת המצוה מממונכם ממש. ורמב"ם פירש, ואתם מעלה אני עליכם שכר כאילו עשיתם, אם בשעה שאתם עוסקים עם הציבור נתבטלתם מעשיית איזו מצוה בשביל עסקי הציבור, מעלה אני עליכם שכר כאילו עשיתם אותה מצוה שנתבטלתם ממנה: ג הוּוּ זְהִירִים בְּרִשׁוֹת. אתם המתעסקים בצרכי ציבור, אע"פ שאתם צריכים להתוודע לרשות כדי לפקח על עסקי רבים, הוּוּ זְהִירִים וכו': ד עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כְּרְצוֹנְךָ. פזר ממונד בחפצי שמים, כרצונך, כאילו פורת אותם בחפצך. שאם עשית כן יעשה רצונך כרצונו, כלומר יתן לך טובה בעין יפה: כדי שיבטל רצון אחרים. יפר עצת כל הקמים עליך לרעה. ואני שמעתי, שאין זה אלא דרך כבוד כלפי מעלה, והרי הוא כאילו כתוב כדי שיבטל

משנה ג

אתם המתעסקים בצרכי ציבור, אף על פי שאתם צריכים להתוודע לרשות כדי לפקח על עסקי רבים, הוּוּ זְהִירִין בְּרִשׁוֹת - ביחסים עם השלטונות, שְׂאִין מְקַרְבִּין לוֹ לְאָדָם אֲלֵא לְצַדֵּק עֲצָמָן - לתועלתם בלבד. נְרִאִין פְּאוּהֲבִין בְּשַׁעַת הַנְּאִתָּו, וְאִין עוֹמְדִין לוֹ לְאָדָם בְּשַׁעַת דְּחָקוֹ - בשעת צערו לא זוכרים לו חסדו ואינם באים לעזרתו:

משנה ד

הוא - רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא הָיָה אוֹמֵר: עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ של הקב"ה בלבב שלם במצוות עשה כְּרְצוֹנְךָ - כאלו עשית במצוות את רצון עצמך, כְּדֵי שְׂיַעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כְּרְצוֹנוֹ - שיתנו לך מן השמים טובה בעין יפה. בְּטֵל רְצוֹנְךָ לעבור על מצות לא תעשה מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ, כְּדֵי שְׂיִבְטַל רְצוֹן אֲחֵרִים הקמים עליך לרעה מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ.

הָלַל אוֹמֵר: אֵל תִּפְרוֹשׁ מִן הַצְּבוּר בעת צרתו⁴⁵, וְאֵל תִּאֲמֹן בְּעֲצָמְךָ - בצדקתך, שלא תיכשל עַד

רצונו מפני רצונך. כאותה שאמרו בפרק במה אשה [דף ס"ג ע"א] כל העושה מצוה כתקנה אפילו גזר דין של שבעים שנה מתבטל מעליו: אל תפרוש מן הציבור. אלא השתתף בצרתם. שכל

ביאורים והרחבות

45. גרסינן בגמרא תענית (יא, א): תנו רבנן: בזמן שישראל שרויין בצער ופירש אחד מהן, באין שני מלאכי השרת שמלוין לו לאדם ומניחין לו ידיהן על ראשו ואומרים פלוני זה שפירש מן הצבור אל יראה בנחמת צבור. תניא אידך: בזמן שהצבור שרוי בצער אל יאמר אדם אלך לביתי ואוכל ואשתה ושלום עליך נפשי, ואם עושה כן, עליו הכתוב אומר (ישעיה כב, יג) "והנה ששון ושמחה הָרַג בקר וְשַׁחַט צֹאן, אֲכַל בָּשָׂר ושתות יין, אכול ושתו כי מחר נמות", מה כתיב בתריה? "ונגלה באזני ה' צבאות אם יִכְפַּר העוון הזה לכם עד תִּמְתָּו" (שם פסוק יד). עד כאן מדת בינונים (שיראים מהמיתה כדכתיב בהו "כי מחר נמות". רש"י), אבל במדת רשעים מה כתיב? "אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר" (שם נו, יב), מה כתיב בתריה? "הצדיק אבד ואין איש שם על לב כי מפני הרעה נאסף הצדיק" (שם), אלא יצער אדם עם הצבור, שכן מצינו במשה רבינו שציער עצמו עם הצבור, שנאמר (שמות יז, יב): "וידי משה כבדים, ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה", וכי לא היה לו למשה כר אחת או כסת אחת לישוב עליה? אלא כן אמר משה: הואיל וישראל שרויין בצער, אף אני אהיה עמהם בצער. וכל המצער עצמו עם הצבור זוכה ורואה בנחמת צבור. ושמא יאמר אדם מי מעיד בי (אם אני מצטער או לא)? אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידים בו, שנאמר (חבקוק ב, יא): "כי אבן

ר' עובדיה מברטנורא
 בה ולא בדילי אינשי מינה, לכך צריך לעשות לה הרחקה יתירה: ה הלומד על מנת ללמוד מספיקין בידו ללמוד וללמד. גרסינן. והכי פירושו, הלומד על מנת להיות תמיד עוסק בתורה ואין בדעתו להיות גומל חסדים עם הבריות, כרבה [ראש השנה י"ח ע"א] דעסק בתורה ולא עסק בגמילות חסדים, אע"ג דאיבעי ליה לאעסוקי נמי בגמילות חסדים, מכל מקום מספיקין בידו ללמוד וללמד, ותהיה מחשבתו נעשית. והלומד על מנת לעשות, שהוא רוצה לעסוק בתורה ולהיות ג"כ גומל חסדים, כאביי [שם] דעסק

שְׁתַּקְוֹת אָנוּשׁ - סוף האדם להיות רַמָּה בקבר.
רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוּקָא* אָמַר: כָּל הַמְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בְּסֵתֶר - עובר עבירה בסתר, שאילו עשאה בגלוי היה בה משום חילול השם - **נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ בְּגִלּוּי** - הקב"ה מעניש אותו בגלוי ומגלה חרפתו, שלא יאמרו: ראיתם פלוני שהוא חכם ועשה מעשים טובים, ופגעו בו צרות. **אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מְזִיד בְּחִלּוּל הַשֵּׁם** - בין שעשה עבירה בשוגג ובין שעשה במזיד, אם יש בה משום חילול השם - נפרעים ממנו בגלוי⁹⁹.

משנה ה

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּנוֹ* של רבי יוחנן בן ברוקה **אָמַר: הַלּוֹמֵד עַל מְנַת לְלַמֵּד - מוֹסְפִיקִין - מוֹסִיעִים בְּיָדוֹ לְלַמֵּד וְלִלְמֹד. וְהַלּוֹמֵד עַל מְנַת לְעֲשׂוֹת**

בתורה ובגמילות חסדים, מספיקין בידו להשלים מחשבתו, ויוכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות. ויש מפרשים הלומד על מנת ללמד, בשביל שיקרא רבי, וגורסין אין מספיקין בידו ללמוד וללמד.

ביאורים והרחבות

דוברי בית שמאי. ולא עוד, אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן, שכל המשפיל עצמו - הקדוש ברוך הוא מגביהו, וכל המגביה עצמו - הקדוש ברוך הוא משפילו, כל המחזר על הגדולה - גדולה בורחת ממנו, וכל הבורח מן הגדולה - גדולה מחזרת אחריו, וכל הדוחק את השעה - שעה דוחקתו, וכל הנדחה מפני שעה - שעה עומדת לו. עוד גרסינן בסנהדרין (פח, ב): שלחו מתם (- משם, מארץ ישראל) איזהו בן העולם הבא? ענוותן ושפל ברוך, שייף (שוחה) עייל שייף ונפיק, וגריס באורייתא תדירא, ולא מחזיק טיבותא לנפשיה.
 99. חילול השם, הוא לפי מדרגת כל אחד ואחד, כפי שמצינו בגמרא יומא (פו, א): **היכי דמי חילול השם?** אמר רב: כגון אנא אי שקילנא בישראל מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר (אם קניתי בשר מהטבח ולא שילמתי מיד וכשאני מאחר לפרוע הוא אומר שאני גזלן ולמד ממני להיות מזלזל בגזל). אמר אביי: לא שנו אלא באתרא דלא תבעי (שלא קונים בהקפה אלא במזומן), אבל באתרא דתבעי לית לן בה. רבי יוחנן אמר: כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין (ואין הכל יודעין שנחלשתי בגרסתי ולמדתי ממני להבטל מתלמוד תורה. רש"י). יצחק דבי רבי ינאי

רבי יוחנן בן ברוקה

היה תנא בדור השלישי. היה תלמידו של רבי יהושע בן חנניה, כדמצינו בחגיגה (ג, א): מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ורבי אלעזר בן חסמא שהלכו להקביל פני רבי יהושע בפקיעין. אמר להם: מה חידוש היה בבית המדרש היום? **אמרו לו: תלמידך אנו, ומימך אנו שותין.**
רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה
היה תנא בדור הרביעי. למד תורה מאביו ומפי חכמים אחרים ביבנה.

- מִסְפִּיקוֹן בְּיָדוֹ לְלִמּוּד וּלְלִמּוּד לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת.

רַבִּי צְדוֹק* אָמַר: אַל תַּעֲשִׂים - את דברי התורה **עֲטָרָה לְהַתְגַּדֵּל בָּהֶם -** להשיג על ידם כבוד וגדולה, **וְלֹא קִרְדָּם לְחַפּוֹר בָּהֶם -** להשתמש בהם לשם פרנסה, שהעושה כן מועיל בקדושת התורה.

וְכַךְ הָיָה הַלֵּל אָמַר (ראה לעיל א, ג): **וְדֹאשְׁתַּמְשׁ בְּתַנְא -** בכתר תורה - **חֶלְף -** ימות לפני זמנו. **הָא לְמוֹדָת: כָּל הַנְּהַנְהָ מִדְּבָרֵי תוֹרָה -** לכבודו או לפרנסתו - **נֹטֵל חַיִּיו מִן הָעוֹלָם** הבא¹⁰⁰:

ר' עובדיה מברטנורא וברוב הספרים מצאתי כגירסא ראשונה, ועיקר: אל תעשם עטרה להתגדל בהם. שלא תאמר אלמוד בשביל שאקרא רבי ויושיבוני בראש, אלא למוד מאהבה וסוף הכבוד לבוא: ולא קרדום לחפור בהם. ולא תלמוד תורה כדי לעשות ממנה מלאכה שתתפרנס בה, כמו קרדום לחפור בה, שהעושה כן מועיל בקדושתה של תורה וחייב מיתה בידי שמים כמי שנהנה מן ההקדש. ומלמדי תינוקות

נוטלין שכר שימור התינוקות בלבד, שמשמרין אותן שלא יפשעו ויזיקו, ושכר פיסוק טעמים, שאין הרב חייב לטרוח וללמד לתלמידים פיסוק הטעמים. אבל שכר לימוד אסור ליטול, דכתיב (דברים ד' י"ד) ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי, מה אני בחנם אף אתם בחנם. וכן הדיין אסור ליקח שכר פסק הדין, אלא שכר בטלה בלבד, דבר שהוא ניכר כמה מפסיד מביטול מלאכתו כדי לשמוע טענות בעלי הדין. ובלבד שיטול משניהם בשוה, ואם נוטל יותר מזה, דיניו בטלים. ומה שהתירה תורה לתלמיד חכם ליהנות מדברי תורה, הוא, שתמכר סחורתו בשוק קודם כל אדם, וגם שיפטר מכל מסים ועולים וארנוניות. ואפילו כסף גולגלתא חייבין הצבור ליתן עליו, ואפילו הוא עשיר ויש לו ממון הרבה יכול הוא לשאול בדין שיפטר מהו.

ביאורים והרחבות

אמר: כל שחביריו מתביישין מחמת שמועתו. אמר רב נחמן בר יצחק: כגון דקא אמרי אינשי שרא ליה מריה לפלניא (ימחול לו יוצרו על מעשיו). עוד גרסינן בברכות (יט, ב): אמר רב יהודה אמר רב: המוצא כלאים בבגדו פושטן אפילו בשוק, מאי טעמא? (משלי כא, ל) "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'" - כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב. 100. גרסינן בגמרא נדרים (סב, א): תניא: (דברים ל, כ) "לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו", שלא יאמר אדם: אקרא שיקראוני חכם, אשנה שיקראוני רבי, אשנן שאהיה זקן ואשב בישיבה. אלא למד מאהבה וסוף הכבוד לבא, שנאמר (משלי ז, א): "קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך", ואומר (שם ג, יז): "דרכיה דרכי נועם", ואומר (שם פסוק יח): "עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר". רבי אליעזר בר רבי צדוק אומר: עשה דברים לשם פעלם ודבר בהם לשמם, אל תעשם עטרה להתגדל בהם ואל תעשם קורדום להיות עודר בו. וקל וחומר, ומה בלשצר שלא נשתמש אלא בכלי קדש שנעשו כלי חול נעקר מן העולם, המשתמש בכתרה של תורה על אחת כמה וכמה.

רבי צדוק

שני תנאים היו בשם רבי צדוק. ייתכן והתנא במשנתנו הוא השני מביניהם, בדור השני של חכמי יבנה. (לתולדות הראשון ראה פסחים ז, ב). בנו המפורסם היה רבי אלעזר ב"ר צדוק. דבריו מופיעים עשרות פעמים במשנה. מכל מקום, אין לנו הרבה מידע עליו.

משנה ו

רבי יוסי* אומר: כל המכבד את התורה -
 המכבד ספר תורה, שאינו מניחו אלא במקום קדוש,
 וכן המכבד את חכמי התורה - **גופו מְכַבֵּד עַל**
הַפְּרִיָּוִת. וְכָל הַמְחַלְלֵל אֶת הַתּוֹרָה - שאינו נוהג
 כבוד בספר תורה ומבזה את לומדיה - **גופו מְחַלְלֵל**
עַל הַפְּרִיָּוִת - הוא עצמו מתבזה על ידי כך בעיני
 הבריות:

משנה ז

רבי ישמעאל בנו* של רבי יוסי אומר: החושך
 - מונע **עֲצָמוֹ מִן הַדִּין** במקום שיש דיינים גדולים
 ממנו, או שמביא את בעלי הדין לפשרה, **פּוֹרֵק**
מִמֶּנּוּ אֵיבָה של המתדיינים **וְגִזְלֵי** שמא יחייב הזכאי
 ונמצא שגזל בא על ידו **וְשִׁבְעַת שָׁוָא** שיגרום
 שישבעו לפניו לשקר.

נמנעים מזה, מדת חסידות היתה בהם, אבל לא מן הדין: ו כל המכבד את התורה. הדורש
 החסרות והיתרות שבתורה ומראה טעם על כל קוץ וקוץ לומר שאין בה דבר לבטלה, אין לך
 כבוד תורה גדול מזה. אי נמי, המכבד ספר תורה ומכבד לומדי התורה והעוסקים בה, כל אלו
 בכלל מכבד את התורה הן: ז החושך עצמו מן הדין. במקום שיש גדול ממנו. אי נמי, אומר
 לבעלי הדין שיתפשו: פורק ממנו איבה. שהיוצא מבית דין חייב, שונא לדין, שאומר בלבו לא
 היפך בזכותי: וגזל. שמא יחייב הזכאי ונמצא שגזל בא על ידו: ושבעת שוא. שמא יחייב שבעה

ר' עובדיה מברטנורא

ואם תלמיד חכם חולה הוא ומדוכא ביסורין ומרבין העם להביא מנות גדולות מפני כבוד תורתו, מצוה עליו שיטול, ואין זה בכלל נאות מדברי תורה, הואיל ואי אפשר לו להתפרנס בדרך אחרת. וכן תלמיד חכם שמינו אותו הצבור עליהם פרנס או ראש הסדר ומתעסק בצרכי ציבור, מותר לו ליקח מהם פרס ואפילו שכר הרבה יותר מכדי פרנסתו, כדי שיהיו מזונותיו בריוח ומתוך כך יהיה גדול ויראוי ומאויים בעיניהם. כדאשכחן בכהן גדול דכתיב ביה הגדול מאחיו, ודרשו חכמים [ימא י"ח ע"א] גדלהו מאחיו, שיהיו אחיו הכהנים מעשירים אותו משלהן. וחכמים הראשונים שהיו

ר' יוסי

סתם רבי יוסי במשנה ובברייתא הוא רבי יוסי בן חלפתא, מן התנאים המפורסמים בדור הרביעי. נולד וחי בציפורי והיה מתפרנס מעיבוד עורות. רבו המובהק היה רבי עקיבא, והיה אחד מחמשת התלמידים שהקימו וביססו את התורה באותו הדור. היה מתנגד למחלוקות ולפירוד ומעולם לא עבר על דברי חבריו, עד שהעיד על עצמו שאילו היו קוראים לו לעלות לדוכן היה עולה אף שלא היה כהן (שבת קיח, ב). כשמת - אמרו שפסקה הבינה (ירושלמי סוטה ט, טז).

ר' יוחנן העיד עליו כי הוא חיבר את "סדר עולם" - קובץ ברייתות על דברי ימי ישראל (נדה מו, ב). הלכה כמותו נגד חבריו, מפני שנימוקו (טעמו) עמו. רבים מחכמי הדור שאחריו, ובכללם רבי, מסדר המשנה, היו תלמידיו (ראה נדה יד, ב). המובהקים שבהם היו חמשת בניו אשר כולם היו מחכמי הדור, והמפורסמים שבהם ר' אלעזר ב"ר יוסי, מגדולי חכמי האגדה, ור' ישמעאל ב"ר יוסי (עיין שבת קיח, ב).

רבי ישמעאל בן רבי יוסי

היה תנא בדור החמישי, בנו של רבי יוסי בן חלפתא, את תורתו קיבל מאביו הגדול. היה חבר קרוב לבנו של רשב"י - ר' אלעזר.

אָחַת או פְּסוּק אָחַד או דְּבוּר אָחַד או אֶפְּלוֹ אוֹת אָחַת - עַל אַחַת
כְּמָה וְכְמָה שְׁצָרִיד לְנֶהֱג בּוֹ כְּבוֹד.

וְאִין כְּבוֹד בא לאדם אֶלָּא על עסקו בתורה, שְׁנַאָמַר (משלי ג, לה): "כְּבוֹד
הַכְּמִים יִנְחֲלוּ", (משלי כח, י): "וְתַמְיָמִים יִנְחֲלוּ טוֹב", וְאִין טוֹב אֶלָּא תוֹרָה,
שְׁנַאָמַר (משלי ד, ב): "כִּי לְקַח טוֹב נִתְּתִי לָכֶם תּוֹרַתִי אֵל תַּעֲזֹבוּ":

משנה ד

כִּדּוּם הִיא דְרָבָה שֶׁל תּוֹרָה: פֶּת בְּמִלַּח תֹּאכֵל, וּמִיָּם בְּמִשׁוּרָה - מִידָה קִטְנָה
תְּשִׁתֶּה, וְעַל הָאָרֶץ תִּישֶׁן, וְחַיִּי צַעַר תִּחְיֶה, וְאִף עַל פִּי כֵן וּבַתּוֹרָה אַתָּה
עֹמֵל. אִם אַתָּה עֹשֶׂה בֵּן, (תהלים קכח, ב) "אֲשֶׁרִיד וְטוֹב לְךָ": אֲשֶׁרִיד -
בְּעוֹלָם הַיּוֹם, וְטוֹב לְךָ - לְעוֹלָם הַבָּא¹⁵²:

משנה ה

אֵל תִּבְקַשׁ גְּדֻלָּה - שְׂרָרָה לְעֲצָמְךָ, וְאַל תִּחְמוֹד כְּבוֹד בְּזָכוֹת תּוֹרָתְךָ. יוֹתֵר
מִלְּמוֹדֶךָ עֹשֶׂה - שִׁיחֵו מַעֲשִׂיךָ מְרֻבִּים מִחֻמְתְּךָ; וְאַל תִּתְאַוֶּה לְשִׁלְחָנְךָ שֶׁל

ביאורים והרחבות

התוספות: פרץ זה אחיתופל, שפרץ פרצה במלכות בית דוד. כל ימיו היו שלשים ושלש
שנים, כדמצינו בגמרא סנהדרין (קו, ב-קז, א): ואמר רבי יוחנן: דואג ואחיתופל לא חצו ימיהם.
תניא נמי הכי: (תהלים נה, כד) "אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם" - כל שנותרו של דואג לא
היו אלא שלשים וארבע, ושל אחיתופל אינן אלא שלשים ושלש. ואמר רבי יוחנן: בתחילה
קרא דוד לאחיתופל רבו, ולבסוף קראו חבירו, ולבסוף קראו תלמידו. בתחילה קראו רבו:
"ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי" (שם פסוק יד), ולבסוף קראו חבירו: "אשר יחדו נמתיק
סוד בבית אלהים נהלך ברגש" (שם פסוק טו), ולבסוף קראו תלמידו: "גם איש שלומי אשר
בטחתי בו אוכל לחמי הגדיל עלי עקב" (שם מא, י).

שני הדברים שלמד דוד מאחיתופל מובאים בפירוש רבינו עובדיה מברטנורא, וז"ל: לפי
שמצאו אחיתופל לדוד שהיה יושב ועוסק יחידי בתורה, אמר לו: למה אתה עוסק בתורה
יחידי, והלא כבר נאמר (ירמיה נ, לו): "חרב אָל הבדים ונאלו"? שוב פעם אחרת מצאו שהיה
נכנס לבית המדרש בקומה זקופה, אמר לו: והלא כבר נאמר שצריך לו לאדם ליכנס שם
במורא, כדי שתהא אימת שמים עליו. ויש אומרים: שהיה נכנס לבית המדרש יחידי, ואמר
לו: "בבית אלהים נהלך ברגש" כתיב (תהלים נה, טו), שחייב אדם ליכנס שם בקבוץ עם, לפי
שנאמר (משלי יד, כח) "ברוב עם הדרת מלך".

152. שמעתי מפי חמי הרה"ג המקובל האלהי רבי מאיר יהודה גץ זצוק"ל, שתחילת הדרך
בלימוד התורה קשה ומלאה נסיונות, אך אחריתה תשגה מאד. ובזה תיושב הקושיה על מה
שאמר "אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא", מילא עולם הבא, אך איזה עולם הזה אם
פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה?! לכן תירץ שבתחילה יש קשיים, כדמצינו אצל הלל
הזקן ורבי עקיבא, אך משעלו לנשיאות בודאי הוא שזכו גם בעולם הזה. וכדברים אלה כתב
רש"י על הפסוק (שמות יט, ה): "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם
לי סגולה מכל העמים", וז"ל: אם עתה תקבלו עליכם - יערב לכם מכאן ואילך, שכל התחלות
קשות.

שְׂרִים שאוכלים מעדנים ומשמנים, **שִׁשְׁלֶחֶןָךְ** לפני ה', ולכן הוא **גְּדוֹל מִשְׁלֶחֶנָם**¹⁵³ **וְכַתְרָךְ** - כתר תורה **גְּדוֹל מִכְתָּרָם** כתר מלכות; **וְנֶאֱמַן הוּא בַעַל מְלֹאכְתְּךָ** שציון לעמול בתורה **שִׁישְׁלָם לְךָ שְׂכָר פְּעֻלָּתְךָ** כפי רוב עמלך, וסוף הכבוד לבוא:

משנה ו

גְּדוֹלָה תוֹרָה יוֹתֵר מִן הַכְּהֻנָּה וּמִן הַמְּלָכוֹת, שֶׁהַמְּלָכוֹת נִקְנִית בְּשִׁלְשִׁים מַעְלֹת והן הזכויות שיש למלך מפאת מעלת השררה, **וְהַכְּהֻנָּה בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע** מתנות כהונה, **וְהַתּוֹרָה נִקְנִית בְּאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה דְּבָרִים**¹⁵⁴ ואלו הן:
בְּתַלְמוּד - לימוד מתוך שקידה והתמדה, **בְּשִׁמְיעַת הָאָזֶן** - שיקשיב היטב לדברי רבותיו, **בְּעֲרִיכַת שְׂפָתָיִם** - שיחזור על לימודו בקול עד שיהיו הדברים ערוכים

ביאורים והרחבות

153. **פירוש:** השלחן מרמז על השכר הגדול שיקבל האדם לעתיד לבוא, כפי שמצינו במעשה דרבי חנינא בן דוסא בגמרא תענית (כה, א): אמרה ליה דביתהו (אמרה לו אשתו של רבי חנינא בן דוסא): עד אימת ניזיל ונצטער כולי האי? אמר לה: מאי נעביד? (אמרה לו): בעי רחמי דניתבו לך מידי (משהו), בעא רחמי, יצתה כמין פיסת יד ויהבו ליה חד כרעא דפתורא דדהבא (נתנו לו רגל אחת של שלחן מזהב). חזיא (אשתו) בחלמא: עתידי צדיקי דאכלי אפתורא דדהבא דאית ליה תלת כרעי (שלוש רגלים), ואיהו (רבי חנינא בעלה) אפתורא דתרי כרעי (שתי רגלים). אמר לה: ניחא לך דמיכל אכלי כולי עלמא אפתורא דמשלם ואנן אפתורא דמחסר? אמרה ליה: ומאי נעביד? בעי רחמי דנשקלינהו מינך, בעי רחמי ושקלוהו. תנא: גדול היה נס אחרון יותר מן הראשון, דגמירי: דמיהב יהבי, מישקל לא שקלי (שמן השמים נותנים לאדם אבל לא נוטלים ממנו).

154. **כתב הרמב"ם ע"ה בהל' תלמוד תורה (פרק ג, א - ב): בשלושה כתרים נכתרו ישראל - כתר תורה, וכתר כהונה, וכתר מלכות. כתר כהונה - זכה בו אהרן, שנאמר (במדבר כה, יג): "והייתה לו ולזרעו אחריו, ברית כהונת עולם". כתר מלכות - זכה בו דוד, שנאמר (תהלים פט, לז): "זרעו לעולם יהיה וכיסאו כשמש נגדי". כתר תורה - הרי מונח ועומד ומוכן לכל, שנאמר (דברים לג, ד): "מורשה, קהילת יעקב" - כל מי שירצה יבוא ויטול. שמא תאמר, שאותן הכתרים גדולים מכתר תורה? הרי הוא אומר (משלי ח, טו - טז): "בי, מלכים ימלוכו ורוזנים יחוקקו צדק. בי, שרים ישרו". הא למדת, שכתר תורה גדול מכתר כהונה וכתר מלכות. אמרו חכמים: ממזר תלמיד חכמים קודם לכהן גדול עם הארץ, שנאמר (משלי ג, ט): "יקרה היא מפנינים" - יקרה היא מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים.**

פירוש רבינו אור החיים הקדוש על הפסוק (במדבר יט, ב) "זאת חוקת התורה", וז"ל: שכל מצות התורה הם שכליות ושמעיות. שכליות - שהשכל מחייבם, כגון כבוד אב ואם, גניבה, גזילה, אונאה, רציחה, וכדומה. שמעיות - שבת, כי בו שבת הבורא, יום טוב, על הנס שנעשה לנו בהם, עבודה זרה, שלא לעבוד זולת אלהינו, כי הוא המוציא אותנו וגו' וכדומה לזה, וזה הוא טעם הנגלה. ואין לך מצוה ומצוה שאין בה עוד סודות נעלמים, הנגלים למשה, ולאדם ראוי המשיג לקנות קנין התורה במ"ח דברים השנויים במשנת חסידים (אבות פרק ו), שאז מגלין לו רזי תורה שגילה ה' למשה מסיני, ומשה גם כן גילה לישראל בני דורו סודות הנסתרים וטעמי המצות ויסוד כל דבר.

על שפתיו בלא גמגום¹⁵⁵, **בְּבִינַת הַלֵּב** - שיתבונן בדברים שהוא לומד מתוך תשומת לב יתירה, **בְּאִימָה** - שתהא אימת רבו עליו¹⁵⁶, **בְּיִרְאָה** - שילמד מתוך יראת שמים¹⁵⁷, **בְּעִנְיָה**¹⁵⁸, **בְּשִׁמְחָה**¹⁵⁹, **בְּטַהֲרָה**¹⁶⁰, **בְּשִׁמוּשׁ חֻכְמִים** שכן

ביאורים והרחבות

155. גרסינן בעירובין (נג, ב - נד, א): ברוריה אשכחתייה לההוא תלמידא דהוה קא גריס בלחישה, בטשה ביה (בעטה בו. רש"י) אמרה ליה: לא כך כתוב (שמואל ב כג, ה): **"ערוכה בכל ושמורה!?"** אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך - משתמרת, ואם לאו - אינה משתמרת! תנא, תלמיד אחד היה לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש, לאחר שלש שנים שכח תלמודו... אמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא! פתח פומיך קרי, פתח פומיך תני, כי היכי דתתקיים ביך ותוריק חיי (שתאריך ימים. רש"י), שנאמר (משלי ז, כב): **"כי חיים הם לְמַצְאֵיהֶם ולכל בשרו מרפא" - אל תקרי למצאיהם, אלא למוציאיהם בפה...** אמר רב אמרי: מאי דכתיב (שם כב, יח): **"כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונן יחדיו על שפתיך"**? אימתי דברי תורה נעימים? בזמן שתשמרם בבטנך, ואימתי תשמרם בבטנך? בזמן שיכונן יחדיו על שפתיך (שאתה סודרן ומוציאן בפה ולא בגמגום ובלחישה. רש"י). רבי זירא אמר מהכא (שם טו, כג): **"שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב"** - אימתי שמחה לאיש? בזמן שמענה בפיו. רבי יצחק אמר מהכא (דברים ל, יד): **"כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשתו"** - אימתי קרוב אליך? בזמן שבפיו ובלבבך לעשותו. רבא אמר מהכא (תהלים כא, ג): **"תאות ליבו נתתה לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה"** - אימתי תאות ליבו נתת לו? בזמן שארשת שפתיו בל מנעת סלה (כשנתת בו דעת להוציא בשפתיו. רש"י).

156. גרסינן בגמרא ברכות (כב, א): דתניא: **"והודעתם לבניך ולבני בניך"**, וכתבי בתריה "יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב" - מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע, אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע.

157. גרסינן בגמרא שבת (לא, א): אמר ריש לקיש: מאי דכתיב (ישעיה לג, ו): **"והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת וגו'?"** "אמונת" - זה סדר זרעים, "עתיך" - זה סדר מועד, "חוסן" - זה סדר נשים, "ישועות" - זה סדר נזיקין, "חכמת" - זה סדר קדשים, "ודעת" - זה סדר טהרות, **ואפילו הכי יראת ה' היא אוצרו** (היא עיקר החשוב בעיניו לאצור ולעשות סגולה לזכרון. רש"י).

אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדיון, אומרים לו: נשאת ונתת באמונה? קבעת עתים לתורה? עסקת בפריה ורביה? צפית לישועה? פלפלת בחכמה? הבנת דבר מתוך דבר? ואפילו הכי, אי "יראת ה' היא אוצרו" - אין, אי לא - לא. משל לאדם שאמר לשלוחו: העלה לי כור חיטין לעלייה הלך והעלה לו, אמר לו: עירבת לי בהן קב חומטון? אמר לו: לאו, אמר לו: מוטב אם לא העליתה. ע"כ. נמצא שיראת ה' היא השער ללמוד תורה בבחינת דרך ארץ קדמה לתורה. וכן גרסינן בגמרא יומא (עב, ב): (שמות כה, יא) **"מבית ומחוץ תצפנו"** - אמר רבא: כל תלמיד חכם שאין תוכו כברו אינו תלמיד חכם. אביי ואיתימא רבה בר עולא אמר: נקרא נתעב, שנאמר (איוב טו, טז): **"אף כי נתעב ונאלח איש שְׁתָּה כמים עֹנְלָה"**. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב (משלי יז, טז): **"למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין?"** אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה ואין בהן יראת שמים. מכריז רבי ינאי: חבל על דלית ליה דרתא, ותרעא לדרתיה עביד (חבל על מי שאין לו חצר ועושה שער לחצר, ומשל הוא לאדם שעוסק בתורה ואין בו יראת שמים). אמר להו רבא לרבנן: במטותא מינייכו, לא תירתון תרתי גיהנם (אל תירשו שני גיהנם גם בעולם הזה - שהרי אתם עמלים בתורה לשוא, וגם בעולם הבא - כיון שאין לכם יראה). אמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב (דברים ד, מד): **"וזאת**

אמרו: גדול שימושה יותר מלימודה, **בְּדַקְדוּק הַכְּרִים** - שלומד מחבריו לדקדק בדברים ששמע מרבו, **בְּפִלְפּוּל הַתְּלָמִידִים** שעל ידי קושיותיהם מתחדד שכלו ומתלבן לימודו¹⁶¹, **בְּיָשׁוּב** הדעת, **בְּמִקְרָא** - שיהא בקי בעשרים וארבעה ספרי התנ"ך, **בְּמִשְׁנָה** שיהא בקי בה, שהיא יסוד ההלכה ותורה שבעל פה¹⁶², **בְּמַעוֹט סְחוּרָה**, **בְּמַעוֹט דְּרֶךְ אֶרֶץ** - מיעוט בעסקים ובמגע עם הבריות, **בְּמַעוֹט תַּעֲנוּג**

ביאורים והרחבות

התורה אשר שם משה? **זכה - נעשית לו סם חיים, לא זכה - נעשית לו סם מיתה.** והיינו דאמר רבא: דאומן לה - סמא דחייא (המאומן בה - בתורה, סם חיים היא לו), דלא אומן לה - סמא דמותא (מי שלא מאומן בה - סם מות היא לו). אמר רבי שמואל בר נחמני: רבי יונתן רמי, כתיב (תהלים יט, ט): "פקודי ה' ישרים משמחי לב", וכתיב (שם יח, לא): "אמרת ה' צרופה" (משמע חריפה כדרך הצורף המדקדק ובודק)? **זכה - משמחתו, לא זכה - צורפתו.** ריש לקיש אמר: מגופיה דקרא נפקא, זכה - צורפתו לחיים, לא זכה - צורפתו למיתה.

158. **כתב הרמב"ם** בהל' תלמוד תורה (ג, ט): **דברי תורה נמשלו כמים**, שנאמר (ישעיה נה, א): "הוי כל צמא לכו למים", לומר לך, מה המים אין מתכנסין במקום מדרון, אלא נזחלין מעליו ומתקבצין במקום אשכורן - **כך דברי תורה, אינן נמצאין בגסי הרוח ולא בלב כל גבה לב, אלא בדכא ושפל רוח**, שמתאבק בעפר רגלי החכמים, ומסיר התאוות ותענוגי הזמן מליבו, ועושה מלאכה בכל יום מעט כדי חיוו אם לא היה לו מה יאכל, ושאר יומו ולילו, עוסק בתורה: 159. גרסינן בגמרא שבת (ל, ב): (קהלת ח, טו) "ושבחתי אני את השמחה" - שמחה של מצוה, (שם ב, ב) "ולשמחה מה זה עשה" זו שמחה שאינה של מצוה, ללמדך שאין שכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר שמחה של מצוה, שנאמר (מלכים ב, ג, טו): "ועתה קחו לי מנגן, והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'", אמר רב יהודה וכן לדבר הלכה (צריך לפתוח במילי דבדיחותא ברישא. רש"י).

160. גרסינן ביומא (עב, ב): (תהלים יט, י) "יראת ה' טהורה עומדת לעד" - אמר רבי חנינא: זה הלומד תורה בטהרה. מאי היא? נושא אשה ואחר כך לומד תורה (שאז ניצול מהרהור עבירה).

161. גרסינן בתענית (ז, א): אמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי דכתיב (משלי כז, יז): "ברזל בברזל יחד"? לומר לך: **מה ברזל זה אחד מחדד את חבירו, אף שני תלמידי חכמים מחדדין זה את זה בהלכה.** אמר רבה בר בר חנה: למה נמשלו דברי תורה כאש, שנאמר (ירמיה כג, כט): "הלא כה דברי כאש נאם ה'?" לומר לך: **מה אש אינו זולק יחידי, אף דברי תורה אין מתקיימין ביחידי.** והיינו דאמר רבי יוסי בר חנינא: מאי דכתיב (ירמיה ג, לו): "חרב אל הבדים ונואלו"? **חרב על שונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בד בבד בתורה,** ולא עוד אלא שמטפשינן, שנאמר: "ונואלו", ולא עוד אלא שחוטאין, כתיב הכא "ונואלו" וכתיב התם (במדבר יב, יא): "אשר נואלנו ואשר חטאנו". ואיבעית אימא מהכא (ישעיה יט, יג): "נואלו שרי צענ... התעו את מצרים". אמר רב נחמן בר יצחק: למה נמשלו דברי תורה כעץ, שנאמר (משלי ג, יח): "עץ חיים היא למחזיקים בה"? לומר לך: **מה עץ קטן מדליק את הגדול, אף תלמידי חכמים קטנים מחדדים את הגדולים,** והיינו דאמר רבי חנינא: **הרבה למדתי מרבתי, ומחבירי יותר מרבתי, ומתלמידי יותר מכולן.**

162. **נראה לי** ש"במשנה" הכוונה למה שאמרו בגמרא תענית (ז, ב - ב, ח, א): ריש לקיש אמר: אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל בשביל משנתו שאינה סדורה עליו, שנאמר (קהלת י, י): "והוא לא פנים קלקל" (שקשה הוא לו מרוב קושיות בשביל משנתו שאינה סדורה לו ואינו זוכר

גופו, **בְּמַעוֹט שְׁנָה**¹⁶³, **בְּמַעוֹט שִׁיחָה** בענייני חולין, **בְּמַעוֹט שְׁחֹק**¹⁶⁴, **בְּאֶרְךְ אַפִּים** - שיתרחק מן הכעס, **בְּלֵב טוֹב** - שליבו פנוי מקנאה ושנאה, **בְּאִמוּנַת חֲכָמִים** - שמאמין בדברי חכמים, אף על פי שאינו משיגם בשכלו, **בְּקַבְּלַת הַיְסוּרִין** באהבה¹⁶⁵, **הַמְּכִיר אֶת מְקוֹמוֹ** - שידע מעלתו וחסרונו, שעל ידי זה יהיה ענו, ויתאמץ להרבות חכמה, **וְהַשְׂמִיחַ בְּחֶלְקוֹ, וְהַעוֹשֶׂה סֵיג לְדַבְּרָיו** - שזהיר הוא בדבריו, **וְאֵינוֹ מַחְזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ** על שלמד הרבה תורה, **אָהוּב, אֹהֵב אֶת הַמְּקוֹם, אֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת, (אֹהֵב אֶת הַצְּדָקוֹת), אֹהֵב אֶת הַמַּיְשָׁרִים**

ביאורים והרחבות

מה כתיב בה, ולפיכך אינו יודע לפרק. אי נמי, שגורסה בטעות, פוטר על החיוב ומחייב על הפטור ומקשה עליה ממקום אחר. רש"י. מאי תקנתיה? ירבה בישיבה (שיסדרו בני הישיבה משנתם. רש"י) שנאמר שם: "וחילים יגבר". "ויתרון הכשיר חכמה" - כל שכן אם משנתו סדורה לו מעיקרא. כי הא דריש לקיש הוה מסדר מתניתיה ארבעין זמנין, כנגד ארבעים יום שניתנה תורה, ועייל לקמיה דרבי יוחנן (ללמוד גמרא). רב אדא בר אהבה מסדר מתניתיה עשרין וארבע זמנין כנגד תורה נביאים וכתובים, ועייל לקמיה דרבא. גרסינן בסנהדרין (מב, א): (משלי כד, ו) "כי בתחבולות תעשה לך מלחמה" - אמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: במי אתה מוצא מלחמתה של תורה? במי שיש בידו חבילות של משנה. קרי רב יוסף אנפשיה (משלי יד-ד): "ורב תבואות בכח שור". ופרש רש"י: מלחמתה של תורה. הוריותיה ולעמוד על בוריה ועל עיקרה, לא כאדם המפולפל ומחודד ובעל סברא ולא למד משניות וברייתות הרבה, **כי מהיכן יתגלה הסוד? אלא בבעל משניות הרבה**, שאם יצטרך לו טעם בכאן - ילמדנו מתוך משנה אחרת, או אם יקשה לו דבר על דבר - יבין מתוך משניות הרבה שבידו, הא מני פלוני היא ששמענוהו במקום אחר אומר כך.

163. **כתב הרמב"ם** בהל' תלמוד תורה (ג, ג): אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה, **אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה**, לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה, **יזהר בכל לילותיו**, ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתייה ושיחה וכיוצא בהן, אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה.

164. **גרסינן בברכות** (לא, א): אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה, שנאמר (תהלים קכו, ב): "אז ימלא שחוק פינו ולשונו רנה", אימתי? בזמן ש"יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה". אמרו עליו על ריש לקיש, שמימיו לא מלא שחוק פיו בעולם הזה, מכי שמעה מרבי יוחנן רביה.

נראה לי לדייק, שהתנא לא אסר שחוק כלל אלא אמר ב"מיעוט שחוק", וכן בגמרא אסרו לאדם שימלא שחוק פיו, היינו שתמיד יהיה בשחוק, וזה אסור, והרמז במילה "שימלא", אבל מעת לעת נראה דשרי. וכך כתב בעל תפארת ישראל על המשניות, דמילתא דבדיחותא מיעוטו יפה כדי לשמח הנפש ולהבריקה בחריצות וזכרון.

165. גרסינן בברכות (ה, א): אמר רב הונא: כל שהקדוש ברוך הוא חפץ בו מדכאו ביסורין, שנאמר (ישעיה נג, י): "וה' חפץ דכאו החלי". יכול אפילו לא קבלם מאהבה? תלמוד לומר (שם): "אם תשים אשם נפשו" - מה אשם לדעת אף יסורין לדעת. ואם קבלם מה שכרו? "יראה זרע יאריך ימים". ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו, שנאמר (שם): "וחפץ ה' בידו יצלח". פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי אחא בר חנינא, **חד אמר: אלו הם יסורין של אהבה, כל שאין בהן בטול תורה, שנאמר** (תהלים צד, יב): **"אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו".** **וחד אמר: אלו הן יסורין של אהבה, כל שאין בהן בטול תפלה, שנאמר** (שם סו, כ) **"ברוך אלהים**

- שבוחר תמיד ללכת בדרכי יושר, **אוֹהֵב אֶת הַתּוֹכְחוֹת, וּמִתְרַחֵק מִן הַכְּבוֹד**¹⁶⁶, וְלֹא מֵאִס לְבוֹ בְּתַלְמוּדוֹ - אינו מתגאה בלימודו, ומחזיק עצמו כקטן שבחכמים, וְאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּהוֹרָאָה על דרך שאמרו (יבמות קט, ב): "לעולם יראה דיין עצמו כאלו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו", **נוֹשֵׂא בְּעַל עִם חֵבְרוֹ** - שמשתתף בצערו, ועוזר לו בגופו ובממונו ובעצה טובה, וּמְכַרְיָעוֹ לְכַף זְכוּת - שאם דעתו של חברו נוטה פעם להרע ופעם להיטיב, הרי הוא מטה את ליבו לעשיית הטוב, וּמְעַמְּדוֹ עַל הָאָמֶת אם רואה שנכשל בהלכה, וּמְעַמְּדוֹ עַל הַשְּׁלוֹם שאם יש ביניהם מחלוקת - היא לשם שמים. וּמִתְיָשֵׁב לְבוֹ בְּתַלְמוּדוֹ - לומד ביישוב הדעת, לא במהירות ודרך ארעי, **שׂוֹאֵל וּמְשִׁיב** - שאינו מקשה סתם אלא שואל לשם הבנת העניין, ואף משתדל בעצמו למצוא תשובות, **שׂוֹמֵעַ** את דברי אחרים וּמוֹסִיף עליהם נופך משלו, **הַלּוֹמֵד עַל מְנַת לְלַמֵּד וְהַלּוֹמֵד עַל מְנַת לַעֲשׂוֹת, הַמְּחַכִּים אֶת רַבּוֹ** בשאלות של טעם, וְהַמְּכַוֵּן אֶת שְׂמוּעָתוֹ שמעמיק להבין כוונת הדברים ששמע מפי רבותיו וליישבם זה עם זה, וְהַאֲוִמֵר דְּבַר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ. הָא - הרי כבר לְמַדְתָּ, שְׂפָל הָאוֹמֵר דְּבַר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ מְבִיא גְּאֻלָּה לְעוֹלָם, שְׂנַאֲמַר (אסתר ב, כב): "וְתֹאמַר אֶסְתֵּר לְמַלְךְ בְּשֵׁם מְרַדְּקִי":

משנה ז

גְּדוּלָּה תוֹרָה! שְׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים לְעֹשֶׂיהָ בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא, שְׂנַאֲמַר (משלי ד, כב): "כִּי חַיִּים הֵם לְמַצְאֵיהֶם וְלִכְלֵל בְּשָׂרוֹ מִרְפָּא"¹⁶⁷,

ביאורים והרחבות

אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי. אמר להו רבי אבא בריה דרבי חייה בר אבא: הכי אמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן: אלו ואלו יסורין של אהבה הן, שנאמר (משלי ג, יב): "כי את אשר יאהב ה' יוכיח", אלא מה תלמוד לומר "ומתורתך תלמדנו"? אל תקרי תלמדנו (תלמד אותו) אלא תלמדנו (תלמד אותו) - דבר זה מתורתך תלמדנו (מתורתך אנו למדין אותו, כיצד?) קל וחומר משן ועין: מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם עבד יוצא בהן לחרות, יסורין שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה. והיינו דרבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש: נאמר "ברית" במלח, ונאמר "ברית" ביסורין, נאמר ברית במלח, דכתיב (ויקרא ב, יג): "ולא תשבית מלח ברית", ונאמר ברית ביסורין, דכתיב (דברים כח, ט): "אלה דברי הברית" - מה ברית האמור במלח ממתקת את הבשר, אף ברית האמור ביסורין יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם.

166. גרסינן בעירובין (נה, א): רבא אמר: (דברים ל, יב) "לא בשמים היא" - לא תמצא במי שמגביה דעתו עליה כשמים, ולא תמצא במי שמרחיב דעתו עליה כים. רבי יוחנן אמר: "לא בשמים היא" - לא תמצא בגסי רוח, "ולא מעבר לים היא" - לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרים.

167. גרסינן בעירובין (נד, א): אמר רבי יהושע בן לוי: המהלך בדרך ואין עמו לוייה יעסוק בתורה, שנאמר (משלי א, ט): "כי לוית חן הם". **חש בראשו** יעסוק בתורה, שנאמר (שם): "כי